

A mezőkovácsházi középkori település emlékei.

(Ide tartozik a XXI—XXX. tábla.)

A Régiségtudományi Intézet az 1938. év augusztusában tovább folytatta a Csanádvármegye település történetének középkorára vonatkozó régészeti kutatásait. E munka folytatásához a támogatást a Csanádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulattól kapta. Az ásásokat Mezőkovácsházán, 1938. augusztus 1. szeptember 11. közötti időben, e sorok írója vezette.

A lelőhely az előző évben feltárt kaszaperi templomtól és temetőtől¹ délkeleti irányban, légvonalban kb. 6 km távolságra, Mezőkovácsháza község határában, Nágel Henrik gazdasági főtanácsos birtoka mellett, a Száraz-ér partján terül el.²

A Száraz-ér e helyen, szabályozás előtt, zsombékos, ingoványos területen, széles mederben folyt. A zsombékos tájakra általában jellemző területen, kisebb-nagyobb természetes kiemelkedések, dombhátak voltak. Egyik ilyen, alig 1 m magas kiemelkedésen, a Száraz-ér balpartján, a középkori Kovácsháza templomának és temetőjének, egy szomszédos emelkedésen, a templomtól 50 m távolságra, egy lakóháznak maradványait ástuk ki. A Száraz-ér jobbpartján, közvetlenül a partmenti kiemelkedésen, újabb lakóház és tűzhelymaradványok kerültek napvilágra.

Az ásásokat a Száraz-ér balpartján, a Száraz-éri Társulat 882. szelvényét jelző kőtől, a vízfolyással szemben 82.5, s innen derékszögben mért 53.2 m távolságra kezdtük meg. Mindjárt az első árokban a középkori templom alapfalaira bukkantunk.

A templom tengelye (XXI. 2.) a kelet-nyugati iránytól 15 fokkal tért el észak, illetve dél felé. Szentélye a keleti, bejárata a nyugati oldalon állott. Hossza 22.35 m. Szélessége — a kétféle építkezésnek megfelelően — nem egyforma. A keskenyebb, — eredeti templom — szentély felőli része belméretben 10.55 m hosszú, 4.15 m széles. Szé-

¹ Dolgozatok, 1938. 139—190. l.

² A XXI. l. képen bemutatott térképen az 1. nyíl a kaszaperi, a 2. a mezőkovácsházi ásások színhelyét jelzi.

leesebb részének — későbbi hajó — hossza 9.15, szélessége 6.80 m. Szentélye félkörívesen záródik. Az ív belső sugara 2.1 m.

A templom hajója a keskenyebb résszel együtt kórusos templomokéhoz hasonló (XXII.). E részben, a bejárat felől 6.4 m-re, mindkét oldalon befelé támpillér állott, amely a szentélyt a templom hajójától elválasztotta. A támpillérek a falból 75 cm-re nyúltak ki; szélességük 85 cm. A főfal, a templom hajójának keskenyebbik — régi — részén, 85 cm széles. A szentély külső oldalához, a félköríves záródásnál, két diagonálisan álló délkelet, ill. északkelet felé néző támpillér épült; szélessége és hosszúsága 75 cm.

A tulajdonképeni templom, valamint a külső és belső oldalon álló támpillérek alapjait, sárgaföldből és öt téglasorból építették. (XXII. 1.). A sárgaföld rétegeket ledöngölték. Ez az alapfal a földszínétől, a déli oldalon 80, az északon 75 cm mélyen tűnt elő. Az északi oldalfalnál az első téglasort a döngölt réteg alatt 30, a másodikat további 13, majd a harmadikat 17, a negyediket 8, az ötödiket 10 cm mélyen bontottuk ki. A legelső — ötödik — téglasor, a föld felszínétől 158 cm mélyen került napvilágra. A déli oldali főfalnál, az első téglasort a döngölt réteg alatt 25, a másodikat 18, a harmadikat 20, a negyediket 10, az ötödiket 5 cm mélyen, tehát az utolsót a felszín alatt 153 cm mélyen találtuk.

A keskenyebb rész volt az eredeti, első templom. Nemcsak az oldalfalak alapjait találtuk meg, hanem a bejárat rész alapfalából is kerültek elő részletek. Megmaradt a homlokfalból a két oldalfalhoz való bekötés is, s így az első templomnak nagyságát kétséget kizárólag sikerült megállapítanunk. Hossza 10.55, szélessége 4.15 m. A fal szélesség mindenütt 85 cm. A téglasorokból kikerült téglák méretei $24 \times 13.5 \times 4.5$ cm.

Az első templom, úgylátszik, az idők folyamán kicsinek bizonyult, vagy már romjaiból kellett újraépíteni, kibővíteni. Az eredeti templomot szentélyé alakítva, a homlokzattal meglévő alapjait felhasználva, terméskő alappal kétfelé meghosszabbították, vagyis a homlokzati és oldalfalainak találkozásánál, mindkét oldalon, belső méretben 130—130 cm-el bővítették s így 6.80 m-re szélesítették ki; az így nyert falhoz kapcsolták az új templom egészen új hajóját további 9.15 m hosszúságban. Ezzel az egész templom hossza 22.35 m lett. (XXIII. 1., 2.). A kibővített rész falszélessége mindenütt 95 cm. Az új — második — templom homlokzattalának északi és déli sarkain, az oldalfalak csatlakozásánál, egy-egy diagonálisan álló támpillér erősítette a falakat. A támpillérek nem egyforma hosszúak: az északnyugati 1.3, a délnyugati 1.9 m hosszú; szélességük 1—1 m.

A terméskőből alapozott két oldalfal közepén is, kétoldalt, támpillérek állottak. A délinek alapfala megmaradt; hossza és szélessége 1—1 m. Az északon csak a helyét állapíthattuk meg.

Támpillérek állottak azokon a helyeken is, ahol a két templom összeépült. Ezek megközelítőleg egyformák; hosszúságuk és széles-

ségük 1—1 m. A kelet felőli külső pillérek a templom szélesítés miatt, 240, a belsők 40 cm hosszúak.³

A második templom északi oldalfalát csak a támpillérek bekötésinél és a sárgafölddel keményre döngölt alpnál szétszórt kötőmelékekből lehetett megállapítani. A támpillér helyét határozottan sikerült megállapítani. A főfalon maradtak eredeti helyükön álló terméskövek. Ezek — a többiektől eltérően — pontosan a fal külső, vagy belső oldalvonalában állottak, s kifelé álló oldalaik többé-kevésbé símára voltak faragva.

A templomajtó az északnyugati támpillértől 3.55 m-re, a templom tengelyében állott. Az alapfalból megmaradt terméskövek ezen a helyen 1 m szélesen küszöbkő-szerűen símára voltak faragva. Több ajtóvasalás-darabot is találtunk itt.

A templom alapok mellett sem sekrestyének, sem toronynak nem találtuk nyomát. A templom falaiból egyetlen téglasor sem maradt. Téglákat csak az első templom alapjaiban találtunk.

A téglaméretek alapján, az első templom építési idejét a XI. századra helyezük. Hogy az első templom hogy és mikor pusztult el, arra nézve az ásatások nem adtak felvilágosítást. Égésnyomokat nem találtunk. Feltehetjük, hogy — a kaszaperi első templommal egyidőben, — a tatárdúlás idején pusztult el és csak a XV. században Zsigmond (1386—1437.), vagy inkább I. Mátyás (1458—90.) uralkodása idején, épült újra.

*

Az I. lakóház alapjait (XXIII. 3., 4.; XXIV. 1.) a templom szentélyétől délkeleti irányban kb. 50 m távolságra bontottuk ki. Egy kisebb, természetes dombháton, északkelet-délnyugat irányban épült. Három osztású, hossza 13.25, szélessége 4.5 m, bejárata pontosan meg nem állapítható helyen, kelet-délkelet felől lehetett. A bejárat a középen lévő konyhába vezetett, amelynek belmérete 3.9 × 4.5 m. A konyhában 1.5 m átmérőjű kemence állott (XXV. 1.), amelynek padkája nem volt.

³ A kibővített templomrész falának mai magassági adatait az alábbiakban adjuk:

a) *a homlokzatfal* (belülről mérve, a kiindulási pont az északnyugati támpillérnél): 0 m-nél 35 cm magas; 0.5 = 38; 0.55 = elvesz; 1.10 = 36; 1.35 = 62; 1.50 = 61; 2.0 = 80; 2.5 = 62; 3.0 = 81; 3.5 = 80; 3.55 = 73 (itt kezdődik a küszöbkő); 4.0 = 71; 4.05 = 55; 4.5 = 43; 5.0 = 37; 5.5 = 38; 5.75 = 40, majd elvesz; 6.13 = 19; 6.5 = 15 cm.

b) *a déli főfal* (belülről mérve, a kiindulási pont a délnyugati, diagonálisan álló támpillérnél): 0 méternél 36 cm magas; 0.5 = 35; 1.0 = 18; 1.5 = 15; 1.65 = 10, majd elvesz; 5.20 = 35; 5.5 = 35; 6.0 = 27; 6.5 = 24; 7.0 = 30; 7.5 = 38; 8.0 = 33; 8.5 = 61; 8.85 = 75, majd a támaszfal következik.

A támaszfal magassága északészaknyugat-délkeleti irányban 58 cm magasságon kezdődik, 50 cm-nél 45-re, 100 cm-nél 25 cm-re csökken.

c) *az északi főfalból* csak egyes helyeken állottak a terméskövek eredeti helyükön. Megmaradt főfalából a két templom csatlakozásánál 1.3 m hosszú rész maradt, átlag 20—40 cm magassággal.

A konyhából 6 cm magas, 1 m széles lépcső vezetett a jobbra lévő szobába, amelynek hossza 4.75 m. A szoba északkeleti sarkában, 1 m sugarú, negyedkörcikk alakú kemence állott.

A konyhától balra eső helyiség valószínűleg gazdasági rendeltetésű fészert lehetett. E helyiségben szekercét és mécseset, a konyhában kést, a szobában edényeket találtunk.

A Kecskemét környékén feltárt e kori lakóházak falait — Szabó Kálmán szerint — nádból, vagy vesszőből fonták és kívül-belül betapasztották.⁴

A mezőkovácsházi I. ház fala is fonott. Az ágasfák közé karókat és vékonyabb ágakat raktak, majd vízszintes irányban befonták. A sövényfalat kívül-belül betapasztották. A fal vastagsága átlag 15 cm.

A ház feltárásakor egy ágasfának és több karónak a helyét sikerült megállapítanunk. (XXIV. 1.) A karólyuk átmérője 28 cm, amelyben a karó 14 cm vastag volt. Az ágasfa- és karólyukak 14–46 cm között váltakoztak. Az ágasfák a ház falánál vastagabbak lehetnek, s így a falból kiállottak.

Az I. ház konyhájában a kemence fenekét cserepekkel rakták ki és lassanként 5 cm vastagon kiégették. A kemence mellett I. Mátyás ezüst dénárát találtuk egy késsel együtt. A kemence alatt hulladékgödört ástunk ki, amelyből részben összeállítható edények kerültek elő.

A szoba sarkában sarlót, az edényekben és edények körül nagymennyiségű égett búza, árpa, borsó és sóska magvakat találtunk.

A fészert szintje alatt mélyebbre ásva, 70 cm mélyen 150 cm átmérőjű hulladékgödört bontottunk ki. A belőle kikerült edénytöredékek a lakószobában előkerült edényekkel azonos típusúak.⁵ A fészert délnyugati sarkában, nagyjából téglalapú gödört találtunk, amelyet a sárgaföldbe mélyen beleástak. Az innen kibányászott agyagot talán a ház tapasztásánál használták fel.

A lakóház feltételezett bejárata körül több vasdarabot, s a ház szintjén szétszórva, igen sok kovácsolt vasszeget találtunk. A bejárat melletti vasdarabok valószínűleg ajtóvasalások voltak, a kovácsolt vasszeg pedig a tetőszerkezet összeillesztésénél játszhatott szerepet. A 15 cm vastag szarufák égett maradványait a ház szintjén több helyen megtaláltuk. A házat bizonyára tűz pusztította el.

A lakóház fészere előtt 2.3 m átmérőjű, nyitott tűzhely maradványait találtuk. Hasonló, de csak 1.1 m átmérőjű tűzhely maradványok voltak a ház északkeleti sarkától 2.2 m távolságra is. Szabó Kálmán szerint az ilyen tűzhelyek nyári kemencék lehettek.⁶

⁴ A Magyar Nemzeti Múzeum Művelődéstörténeti Kiadványai. III. Budapest, 1938. 79–87. l.

⁵ A gödör mellett, a fészert eredeti szintje alól, 150 cm mélyen, észak-déli irányban fektetett jazig nő esontváza került elő. Mellékletei: fejénél orsókarika, nyakában színes üvegyöngyszemek.

⁶ Szabó i. m. 86. l.

Egy leletünk tanúsága szerint méccsessel világítottak. Egy méccsést a fészkerben találtunk, fenekével felfelé fordulva. A zsiradék-tartó, egy törött edény feneké, amelyben összesodrott kóc volt a bél.

*

A II. ház maradványait Nágel Henrik földbirtokos földjén a Száraz-ér túlsó partján, a déli oldalon, a parttól 54 m távolságra, természetes dombháton ástuk ki. (XXIV. 2., XXV. 2.). A maradvány nyokra az épen akkor folyó mélyszántás tett figyelmessé. A szántásban hat lakóház nyomait ismerhettük fel, amelyek közül azonban csak egynek méreteit sikerült felvennünk.

A lakóház északkelet-délnyugati irányban volt felépítve. (XXIV. 2.). Egészen kisméretű: 5.35×3.10 m. Kétosztású. A nagyobb helyiség közepén tűzhelymaradványok voltak. A tűzhely körül, s a ház sövényfonatos falának tapaszrétegei között, égett búzaszemekkel telt edényt (XXVI. 23.) találtunk. A lakóház alaprajzát a megmaradt ágasfa és karólyukak figyelembevételével sikerült megállapítanunk. Az eredeti padozatot kevés helyen találtuk meg, nagyrészt az eke elszántotta. A ház falának tapaszdarabjai között olyanok is voltak, amelyekben a karóknak, vagy a tetőszerkezethez tartozó szarufáknak lenyomatait is megtaláltuk. Az ágasfák és karóhelyek 15–40 cm átmérőjűek. Legtöbb karóhelyet a ház északnyugati oldalán bontottunk ki. Megtaláltuk a házat két helyiségre osztó közfalnak ágasfa helyeit is. A nagyobb helyiség 2.85, a kisebbik 2.5 m hosszú. A ház leégett, a kiégett tapaszdarabok között sok megszenesedett fadarabot találtunk.

A szántásban talált többi lakóházak közül egynek a tűzhely maradványai maradtak meg. A tűzhelyen mázas tányérdarab maradt, s a tűzhely mellett I. Ferdinánd (1526–64) ezüst érmét találtuk.

*

Az épen maradt edények és a cseréptöredékek kilenc féle edényformát mutatnak. Valamennyi formához tartozó edény szája erősen profilált, szájpereme majdnem minden esetben úgy van kiképezve, hogy a ráhelyezett fedő ne csússzék le. Az edények általában közepesen iszapoltak, szemcsések és jól vannak kiégetve. Színük a feketésszürkétől a téglavörösig változik; korongon készültek. A vastagabb falú töredékek kevésbé profiláltak, s ezeknek peremei jobban kihajlók. (XXVII. 1–4.)

1. Az első tipushoz a magas, pohárformájú edények tartoznak. Épen maradt példányt a XXV. tábla 3. kép 4. ábráján mutatunk be. Magassága (M) 20, szájátmérője (Sz) 17, fenékátmérője (F) 8 cm. A hazai analógiák közül a székesfehérvári múzeumban lévő, ismeretlen lelőhelyről származó, 1288. leltári számú edény hasonlít legjobban a mienkhez. Méretei: M. 21, Sz. 13, F. 8, öblösödése 12.5 cm.

Téglavörös színű, szemcsésen iszapolt, kívül-belül erős korongolási nyomokkal. Korát a mezőkovácsházi határozza meg, amelyet az I. Mátyás dénárával datált I. lakóházban találtunk.

2. A második csoportba a pohárformájú edényekhez nagyon hasonló kályhaszemek tartoznak. Mezőkovácsházán ép példányt nem találtunk; a töredékekről készített metszeteket a XXVII. tábla 5., 10—20. ábrákon mutatjuk be. A töredékek az I. házból, részben a konyha tűzhelyéből kerültek elő. Hasonló töredéket Kaszaperen nagyszámmal találtunk, amelyek korban teljesen megegyeznek a mezőkovácsháziakkal. A hazai analógiák felsorolásától azért tekintünk el, mert majdnem minden múzeumban, vagy gyűjteményben találtunk hasonló példányokat.

3. Legtöbb edény a harmadik tipushoz tartozik. Erősen profiláltak, szájuk kihajló, nyakuk erősen behúzott, legnagyobb kihasasodásuk leggyakrabban a testmagasság felénél van. Az edényfeneknek egészen simák és az edényszájhoz viszonyítva összeszűkülnek. Épen maradt példányokat a XXV. tábla 3. képén, az 5., 6., 7., 8., 9. és a XXVI. táblán, a 21., 23. ábrákon mutatunk be. Az edények kihasasodó részét igen gyakran sűrű, elég széles és kiálló, körbefutó domborodás díszíti. A körbefutó, domborodó vonalak száma változó, ha az edény vállát és alsó részét díszítik, rendszerint kevesebb. (XXV. 3. kép. 8.)⁷

Hazai analógiák közül csak az éremmel datáltakat említjük meg. Valamennyi edényünkre megfelelő analógiát a tabáni 1935. évi ásatások során, a 71. gödör szolgáltatta. A gödörből kikerült edények Zsigmond-kori érmeiken kívül, Antonius II. Panciera (1402—11.) érmeivel voltak datálva. A ceglédi Szücs-telepen talált és a ceglédi múzeumban levő edényben 8818 db. dénárt találtak II. Lajos (1516—26.), I. Ferdinánd (1526—64.), Miksa (1564—76.) és I. Rudolf (1576—1608.) idejéből.

4. A negyedik tipushoz a füles bögrék sorozhatók. Ezek közül csak töredékek maradtak (XXV. 3. kép 3. és XXVI. 16.). Szalagfülük a bögre széléből, erős íveléssel indul ki, s kb. a testmagasságának felénél, a legnagyobb kihasasodáson, elvékonyodva, az edény falába belenyomódva záródik. A bögrék belseje ónmázás; van olyan töredékünk, amelynek külső oldalán festésnyomok láthatók. Az ónmáz zöldesbarna vagy rozsdaszínű, a festés legtöbbször vörösesbarna és csíkozott. A bögre szája enyhén kihajló, vállánál erősen profilált, s eléggé kihasadó. Az egyik, rajzban rekonstruált bögre (XXV. 3. kép 3.) I. Ferdinánd érmével van datálva.

Az érsekújvári várból ismerünk egy hasonló példányt. Színe

⁷ Az edényméreteket az alábbiakban közöljük: 1. XXV. tábla 3. kép 6. ábrán bemutatott edény magassága: 26,5, szájátmérője: 16, fenékátmérője: 7 cm. 2. XXV. 3. kép 7.: M. 35, Sz. 26,5, F. 14; 3. XXV. 3. kép 8.: M. 29, Sz. 20,5, F. 12,5; 4. XXV. 3. kép 9.: M. 36, Sz. 25, F. 13,5; 5. XXVI, 21.: M. 12,5, Sz. 12, F. 6; 6. XXVI. 23.: M. 10,5, Sz. 9,5, F. 4,5; 7. XXV. 3. kép 5.: szája letörött, megmérhető magassága 19, F. 10; 8. XXV. 3. kép 3.: M. 21, Sz. 14, F. 11 cm. E típus profiljait a XXVII 21—40. és XXVIII. 41—78. képein mutatjuk be.

halványvörös, belül sárgászöld zománccal van bevonva. Méretei: M. 9.5, Sz. 8.5, F. 5 cm. Ugyancsak Érsekújvárról a Törökszalasztó utcából ismerünk egy másikat, amelynek magassága 10, Sz. 9, F. 8 cm. Rimaszombatról olyan kisbögrét ismerünk, amelyen rozsdásbarna festésnyomokat láttunk, három, körbefutó csikozással. Méretei: M. 9, Sz. 8, F. 5.3 cm. A már csak rajzban rekonstruálható mázas bögrének tökéletes analógiája a jászberényi múzeumban van, ahová a fehértói homokbányából került. Leltári száma 12297. A szájereme, kívül-belül, sárgás-zöld mázas. Színe halványvörös. Füle, alól, benyomott. Korát a mezőkövácsházi, I. Ferdinánd éremmel datált bögre határozza meg.

5. Ötödik tipushoz a tál-alakú edények tartoznak. (XXV. 3. kép 1., 2.). A tálfenék 13, ill. 24 cm átmérőjű, s szájuk 10, ill. 8 cm magasságban 31, ill. 36 cm-re szélesedik. Utóbbi kifejezetten tányér-alakú. Az első vékonyfalú, finoman iszapolt és igen jól égetett; külső oldalán, közel a fenékhez, kissé oldalt álló, s a tál falából alig kiemelkedő fül van. Szája, s feneke, erősen profilált; a szája belül körbefutó domborodásokkal van tagolva. Külső felülete polirozott.

A tányér-alakú edény kívül-belül zöldesszínű, ónmáz; a máz könnyen lepattogzik. A máz alatt jól iszapolt, vörösre égetett anyag látszik. Erősen profilált száján, kívül, körbefutó domborodások vannak. Belül, kb. testmagasságának felénél, kiemelkedés fut körbe. Mindkét táltöredék ugyanazon tűzhely mellől került elő, s I. Ferdinánd dénárával volt datálva.

A feketésszürke tálunknak tökéletes analógiái a keszthelyi Balatoni Múzeumban vannak. Nincsenek éremmel datálva, így a mezőkövácsházi példány korához igazodnak. Három darab közül kettő nagyságban is megfelel a mienknek, egy példány kisebb a mezőkövácsházinál. A pécsi városi múzeumban a Juhász-féle gyűjteményből ismerünk teljesen hasonló tányér tipust. (178. Rk. 465. lelt. sz.). A tányér belül bordó és barna színű, háromszög mintákkal van kifestve. Mázas. Kívül szemcsés, világosbarna színű. Nincsen datálva. Méretei: M. 7, Sz. 25, F. 11 cm.

6. A hatodik tipust a korsó-alakú edények képviselik. Ép példány nem került elő; legtöbbnek nyakából, vagy füléből maradt egy-egy töredék (XXVI. 9., 10., 11., 12., 13., 15., 18., 20.). Majdnem mindegyik igen jó kidolgozású és finoman iszapolt. Színük feketésszürke, vagy rozsdavörös, haránt csikozású festésnyomokkal (XXVI. 13.). Szájuk olajos korsókéhoz hasonlóan, összehúzott (XXVI. 18., 20.), vagy kihajló formára (XXVI. 9., 10., 11.) van kiképezve. A kihajló szájon kiöntő is van (XXVI. 10.). A kihajlószájú korsónál, a szájerem alatt, a fül kiindulási helyén, túlfolyó lyukat fúrtak (XXVI. 9., 11.), s ugyanott, belül a szájat szűrő zárja el. A fülek belseje gyakran ki van fúrva (XXVI. 11., 15.) s a fül legnagyobb kihajlásánál szívóka áll (XXVI. 11.). Az át nem fúrt fülek külső oldalán, hosszában, mélyítés fut. Legtöbbször szalagfülűek, de vannak hengeres átmetszetűek

is (XXVI. 13.), s azon a helyen, ahol a korsó falához záródik, ujjbenyomás van.

Kihajlószerű korsóra a székesfehérvári múzeumból ismerünk pontosan nem datált analógiát. Sárszentpéterről került a múzeumba. Színe fekete. Méretei: M. 35, Sz. 8, F. 12, nyakszélessége 3,8, legnagyobb kihasasodása 18 cm. Nincsenek datálva az érsekújvári és győri példányok sem. Az érsekújvári fekete színű, szemcsésen iszapolt. Méretei: M. 19,5, Sz. 6, F. 8 cm, legnagyobb kihasasodása testmagasságának felénél van. A győri korsó szalagfüles, hosszában futó bemélyüléssel. Színe szürkésfekete, magassága 21,5 cm. Éremmel datált analógiák szintén a tabáni 71. gödörből ismeretesek.

Palackszerű korsókra ugyancsak a tabáni 71. gödörből ismerünk analógiákat. Az egyik korsó füle alatt 8—10 kissé kiemelkedő, körbefutó domborodás látszik. Közepesen iszapolt, M. 32, Sz. 3,5, F. 10 cm. Jó analógiául a keszthelyi múzeum leltárába 4932. számmal bevezetett korsó szolgál, amely azonban csak a mezőkovácsházi, ill. tabáni példányokkal datálható. A mezőkovácsházi I. Mátyás idejében készült.

7. A hetedik tipushoz a bogrács-alakú edények tartoznak, amelyekből csak szajtöredékek maradtak meg. Erősen profiláltak, peremük az edény belseje felé erősen vastagszik. Felfüggesztési helyükön szájeremük sokkal vastagabbra készült a két függőleges lyuk számára. Külső és belső felületük teljesen síma, némelykor a perem kifelé is profilált (XXVII. 8.).

Hasonló bográcsokat, legalább is töredékben, majdnem minden gyűjteményből ismerünk. Éremmel datált bogrács a kecskeméti múzeumban van; közelebbi kormeghatározás nélkül, teljesen ép példányok a kiskunhalasi ref. gimnázium gyűjteményében és a győri múzeumban találhatók.

8. A nyolcadik tipust az edényfedők képezik (XXVI. 2—8., 19., 22.; XXVIII. 79—84.). Legkevesebb gondot talán ezeknek a kidolgozására fordítottak. A töredékek legnagyobb része dúrva kidolgozású, szemcsés, agyagból van, amely apróra zúzott kavicssal van soványítva. Vannak viszont, amelyeknek kidolgozása igen finom, s erősen profiláltak, s külső oldalukat körbefutó, kissé kiemelkedő domborodásokkal díszítették. Szájuk a befödendő edény nagyságához igazodik. Legtöbb fedő töredéket az I. és II. házban találtunk. Szórványosan, a mezőkovácsházi telep minden részéből kerültek elő töredékek. Éremmel datált analógiát csak a tabáni 71. gödör anyagából ismerünk, amelyek korban a mezőkovácsházival megegyeznek. Datálás nélküli edényfedőket, legalább is töredékben, minden hazai múzeumból, ill. gyűjteményből ismerünk.

9. A kilencedik tipushoz egy kis loschitzi edényke töredéke tartozik. A töredéken kerekátmetszetű fül van. Anyaga dúrva, sómáz, s kívül-belül, apró dudorocskákkal van tele. Sötétbarna színű. Múzeumaink anyagából pontos kormeghatározással nem ismerünk.

Vannak ugyan a székesfehérvári, veszprémi, pécsi városi múzeumokban teljesen ép edények, ezeket azonban csak a mezőkovácsházi töredék identifikálja. Megközelítő korhatározást ad az esztergomi királyi palota ásatásakor előkerült kis töredék.

*

A temetőben 127 sírt bontottunk ki. (Lásd a Függelékben.) A sírokban 36 férfi, 15 nő, 19 gyermek és 45 bizonytalan nemű csontváz volt. Szétdúlva 7, részben bolygatva 31, teljesen elporladva 4 csontvázat találtunk. 22 sírban csak a koponya maradt meg; éspedig: egyben két, egyben négy koponya állott egymás mellett. A 46. sírban, a csontváz körül és felett, tíz koponya feküdt.

Kelet-nyugati irányban 16-ot fektettek, a nyugati iránytól észak felé 10 fokkal eltérő irányításban 10, 15 fokkal 2, 20 fokkal 8, 30 fokkal 4, 40 fokkal 1; a nyugati iránytól dél felé, 10 fokkal 12, 15 fokkal 1, 20 fokkal 13, 30 fokkal 23, 40 fokkal 1 csontvázat találtunk. 35 csontváz irányítását nem lehetett megállapítani. A sírokban a csontvázak fejei nagyjából nyugati, lábai keleti irányban feküdtek.

Koporsóban 16 csontváz feküdt. A 40. sírban faszén darabkák voltak, a 41. sírban, a koponya körül sok hamut találtunk. A 62. sírban fekvő női csontvázat mésszel öntötték végig.

A templom hajójában, közvetlenül a bejárat mellett, egymás alatt fekvő kilenc rétegből, 85 csontvázat bontottunk ki. Legmélyebbre (3 m) a 42. sírt ásták. Az északi oldalfal terméskő alapjai alatt, annak irányával egyező helyzetben egy gyermekcsontváz feküdt. A templom mellett két osszáriumot ástunk ki, az egyik a déli oldalon, a szentély mellett, a másik az északi oldalon, a terméskő alapfal külső oldalánál volt.

Mellékletet 44 sírban találtunk. 11 sírban 12 érem volt. A legkorábbi érem Zsigmond, C. N. H. II. 125/A. dénára, a legkésőbbi I. Ferdinánd 1337. évi veretű dénára volt, a 95. ill. 44. sírban. A többi sírokban Zsigmond (90., 100.), I. Ulászló (91., 105.), Hunyadi János (76.), I. Mátyás (63.) és I. Ferdinánd (19., 65. (2 drb.) 97.) dénárait találtuk.

A sírletek között Árpád-kori érmek nem voltak, bár négy olyan sírt is kibontottunk (22., 119., 121. és 125.), amelyekben a kaszaperi temető sírjaihoz hasonló hajkarikák voltak. A 22. és 121. sírokban egy-egy darab volt, a 125. sír hajkarikái különböző nagyságúak és vastagságúak. Valamennyit rosszezüstből készítették, egyik végüket laposra kalapálás után, S-alakban meghajlították (XXIX. 1.).

A 120. sírban egy darab 3.5 cm átmérőjű, díszes fülbevaló volt, amelynek végei egymásba voltak akasztva (XXIX. 2.). Rosszezüstből készült, egyik vége túszerűen elvékonyodó és kampósan van kiképezve; másik vége kisebb karikában végződik. A fülbevalón, három helyen haránt irányú granulációs díszek vannak. Ugyanebből a sírból egy hajkarika is előkerült. A hajkarikák a sírok korát a XI. századra datálják.

A sírok nagyobb része a XIV—XV. századból való. Mellékletük a makó-mezőkopáncsi és kaszaperi temetők sírmellékleteivel mutat tökéletes egyezést, azonban azoknál, főleg a kaszaperinél, sokkal szegényesebbek.

Pártát nyolc sírban (4., 9., 15., 65., 76., 77., 86., 99.) találtunk; ezek is csak foszlányokban, vagy nyomokban maradtak meg, megmenteni egyet sem sikerült. Annyit azonban a maradványokból mégis megállapíthattunk, hogy épen úgy készültek, mint a kaszaperiek. Valamilyen növényi szárból, illetőleg gyékényből font koszorúra voltak felvarrva. Ilyen gyékénykoszorú maradványokat a 9. sírban találtunk.

A 65. sírban olyan spirális pártá töredéket találtunk, mint amilyenek a kaszaperi 115., 162. és 361. sírokban voltak.⁸ A töredék virágsziromlevél alakú.

Gyöngyös párták a 15. és 86. sírokban voltak. Az utóbbiban talált apró gyöngyszemekből 2.25 m hosszú fűzér telt ki. Üvegből való és csontszínűek. Valószínű, hogy a kaszaperi gyöngyöspártákhoz hasonlóan, selyemre voltak felvarrva.

Pártaöv öt sírban (48., 63., 95., 100., 113.) volt; a 113. sírban a pártaöv anyaga is megmaradt, a többiből csak csatok (XXIX. 15–16.), ill. övmerevítők (XXIX. 17–18.) kerültek elő. A 113. sír pártaövét (XXX.) igen finom, vékony, ezüstszálakból szőtték. Felvetőszálai fonálból készültek, amelyeket ezüstszálakkal szőttek keresztbe. A szélek eldolgozását gondosan végezték. A felvető fonalak igen erősek, s aránylag vastagok is. A tulajdonképeni öv nem is ebből a szövött részből állott, hanem egy bőrszíjból, amelyre az egészet ráerősítették. A pártaövet gyermekcsontváz derekán találtuk; hossza 50, szélessége 1.5 cm. Egyik végén, egymástól 9 cm távolságra, két csat állott. Mindkettő lemezes s az öv bőryanagát és az azt borító fémszálalás díszítőrészt, két aklaszeggel szorították a pártaöv legvégén álló csat lemezei közé. A második csatnak gyakorlati rendeltetése nem volt. Ennek csatlemezét a fémszálalás pártaöv külső oldalára, három aklaszeggel erősítették fel. Az aklaszgek belső végét kisebb bronzkarikákra verték vissza, s ezáltal tartásuk erősebbé vált. A fémszálalás rész külső oldalán rozetta alakú préselt övdíszek voltak. A csatkarikák ovális alakúak, külső oldaluk díszített.

Pártaövekhez tartozó csontgarnitúra nem került elő. Egyetlen csontfaragású övcsatot a 95. sírban találtunk; tuskéje hiányzik (XXIX. 16.). A Gyula-fővényesi 66. sírból kikerült övcsatnál valamivel keskenyebb és hosszabb; a legtöbb egyezést azzal mutat. Díszítése egészen egyszerű, a csatkarika és csattest összeérésénél három bevágás, a csattest hosszában, annak széleivel párhuzamosan, egy-egy bevágás teszi díszesebbé. A bőr anyagát a csattest végéhez, két aklaszeggel erősítették.

A csontból faragott pártaövcsatokat a kaszaperi csontgarnitúra-

⁸ Dolgozatok XIV. kt. 144–145. l. 2–5. képek.

rák ismertetésénél volt alkalmunk bemutatni.⁹ A leletanyag kiegészítésül itt említjük meg, hogy az ipolysági gimnázium régiségtárából, a kaszaperi 123. és 162. sírokból talált övcsat¹⁰ mását ismerjük.

A 63. sírban négyszögletes, tüske nélküli, ú. n. szorító-csatot találtunk (XXIX. 15.), vasból. Tüskéje egyáltalán nem volt.

Tulajdonképpen a pártaövcsatok csoportjába tartoznak az övmerevítők. Ásatásaink során a 48. (XXIX. 18.) és a 100. (XXIX. 17.) sírokból került napvilágra egy-egy darab. Az előbbi bronzból, utóbbi csontból készült. A csontból esztergályozott övmerevítőkhöz hasonló darabot Szabó Kálmán Kecskemét-Páhin,¹¹ Kecskemét-Lajoson¹² talált. A Kecskemét-lajosi példány egy fiatal lány csontvázának derekán állott; pártaövét gyöngyök díszítették. A gyulai múzeumban levő, Gyula-szabadkai-úti 10. sírból származó darab, ezekenél jóval kisebb, s bronzból készült. Implom József megfigyelése szerint: „a mellcsont felett, fonálszálas, szalagféle „korhadékkal“ került elő. A gerincoszlop irányában feküdt, a szalagféle maradványok a csontvázon keresztbe haladtak”.¹³ A csontból esztergályozott övmerevítők (Kecskemét-Páhin, Kecskemét-Lajoson és a mezőkovácsházi 100. sírban levők) kb. egyforma hosszúságúak (7.5., ill. 6.8 cm), a fémből készültek közül legrövidebb a Gyula-szabadkai-úti (4.2 cm); a pécsi városi múzeumban, ismeretlen lelőhelyről származó darab 7.1, a hidegkúti¹⁴ (Tolna vm.) 8.1, a miskolci múzeumban levő négy darab közül az egyik¹⁵ 8.1, a másik¹⁶ 9.4, a harmadik 9.2, a negyedik 8 cm,¹⁷ a veszprémi múzeumi három darab 8, ill. 9—9 cm,¹⁸ végül a mezőkovácsházi 48. sírből kikerült 9.7 cm hosszú. Lényegében megegyeznek abban, hogy végeiken egy-egy bemélyedés van, amelyben, mint a mezőkovácsházi bronzból készült darabon látható, akasztógyűrű állott. A bronz övmerevítők, megfelelő hosszúságú bronzrudacsokak s végeiken két-két, erősen kiemelkedő, harántborda áll. Gyakorlatilag a csatokat pótolják, olyképen, hogy a pártaöv egyik végét közepére erősítették, másik végére, annak két szélén, két akasztógyűrűt erősítették. Az akasztógyűrűket az övmerevítő végein levő bordák közé szorították. Nem látszik ellentmondásnak az a körülmény, hogy a mezőkovácsházi bronzövmerevítő bordái között megmaradt akasztógyűrűn a használatnak, ill. kopásnak nyomai nem látszanak. Annyi azonban megállapítható, hogy a bőrt igen éles szerszámmal hasított-

⁹ I. m. 154. l.

¹⁰ I. m. XIII. 22. és XIV. 15. ábrák.

¹¹ Szabó, i. m. 71. lap, 356. kép.

¹² U. o. 357. kép.

¹³ Lásd 600/1938—39. sz. iktatószámú iratot.

¹⁴ A Magyar Történelmi Múzeumban. Régiségtári napló 33/1913. sz.

¹⁵ Muhi-pusztai ásatások, Rácsok Károly földje. Lelt. sz. 13620.

¹⁶ Muhi-pusztai ásatások. Lelt. sz. 11352.

¹⁷ Utóbbi kettő gr. Szirmay Albert gyűjtéséből való.

¹⁸ A régi Kálvária-tetőn, Szent Miklós székesegyház falai mellől került elő.

ták, s a hasítási szélék nem koptak le. Az is feltehető, hogy a halott derekára új övet helyeztek.

Ruhaszegély-díszeket a 69., 70., 74. és 75. sírokban találtunk. Aranyszáלבól készültek, nagyon szakadozottak és szétbomlottak. Eredetileg csipkéből lehettek. A készítési eljárást nem lehetett megállapítani. Legtöbbjét a csontvázak nyakán, vagy mellén találtuk. Ez a mellett szól, hogy valóban ruhadíszként használták. A kaszaperi temető sírjaiban több hasonló ruhadísz, ill. szétbomlott csipkét találtunk, s az analógiák ismeretében tudjuk az itteniek rendeltetését.

Préselt ruhadíszeket, apró flittereket a 92. és 112. sírokban találtunk, analógiáit a kaszaperi 88. sírból napvilágra került selyem pártaöv díszeként láthatjuk.¹⁹ Tojásdad-alakúak, némelyiken aranyozás nyomai is felismerhetők.

Füles gombok (XXIX. 4–6., 8.) egészen simák, gömbösek és kis akasztókarikával vannak ellátva. E kori temetőinkből általánosan ismertek. A 68. (XXIX. 4., 5.), 78. (XIX. 6., 8.) és a 105. sírokból kerültek elő.

A ruhakapcsok közül a simák, egyszerűek, a maiakhoz hasonlóak. Öt sírban (38., 42., 87., 89., 101. (XXIX. 7.)) találtunk. A díszesebbek, a kaszaperi ruhakapocspárok mellett, újabb változatai a kor gótikus ízlésének. A 69. (XXIX. 13.), 79. (XXIX. 9.), 86. (XXIX. 12.), 110. (XXIX. 10.) és 112. (XXIX. 14.) sírokból kerültek elő. Öntés útján, ezüstből készültek. A 72. (XXIX. 11.), 79. és 110. sírokban valamivel kevésbé díszesek és még egyszerűbb kapocspárok voltak. Általában, az egyes kapocspárok között, csak kis részletekben eltérő különbségek mutatkoznak.

Külön kell még egy akasztóról megemlékeznünk, amely a 80. sírban volt (XXIX. 3.). Pártaövre való, s valószínűleg gyakorlati rendeltetése volt. Féméből készült, s a pártaöv lemez díszére, csuklós pánttal erősítették fel. Hasonlót a Makó-mezőkopáncsi leletből mutatunk be.²⁰

A koporsószegek általánosan ismert alakúak; kovácsolt vasból készültek, 13 sírban találtunk; a 32. sírból 5 darab került elő.

A sírletek egyrésze azt bizonyítja, hogy Mezőkovácsháza a XI. században lakott volt. Állításunkat az első templom téglaméretei is bizonyítják. Az 1241. évi tatárdúlás a területet egyidőre valószínűleg lakatlanná tette, s csak a XIV–XV. századok fordulóján, az általános gazdasági fellendülés alkalmával népesedett be ismét. I. Mátyás alatt már lakóházakat, s az első templom megmaradt alapjainak felhasználásával, új templomot építettek. A lakosság száma ebben az időben erősen megnövekedett, s állandóan letelepedve, földműveléssel foglalkoztak. Búzá, árpát termesztettek, sarlóval arattak, s a konyhakerti vetemények közül a borsót és sóskát is ismerték. Edényeik a kor ízlésének megfelelőek, s a XVI. században mázasedé-

¹⁹ I. m. 150. l., XVIII. 7.

²⁰ Dolgozatok, 1936., 230. l., LXXIII. 3. és a 7. ábrákon.

nyeik, tányérjuk is volt. Kanócos mécsessel világítottak. Egyik elszántott ház beomlott tapaszdarabjai között üvegpalack darabokat is találtunk.

Mezőkovácsházának csak a XIX. század eleji újabb települése óta hívják. Azelőtt Kovácsházának hívták, s nevével, Borovszky megállapításai szerint,²¹ legelőször a XV. század második felében találkozzunk. Az akkori Kowachaza falut földesura, Bessenyei Benedek kérésére, Mátyás király mezővárosi rangra emelte, s nem sokkal később, egy zálogosítási ügygel kapcsolatosan, már városként szerepel. 1508-ban, egyik leszármazottat, Bessenyei Istvánt, kovácsházi előnévvel ismerték, s Borovszky szerint „alighanem az ő nemesi kúriájának alapköveit veti felszínre a földműves ekéje“. Valószínű, hogy a kúriának tartott alapfal maradványokat, ásatásaink során, mi tárjuk fel; ezek azonban nem úrilak, hanem századokat átélt templom maradványai voltak. A török pusztítást Kovácsháza sem kerülhette el, s a gyulai vár eleste után, 1596-ban, arra a sorsra jutott, mint a szomszédos falvak; helyükön pusztaság maradt. Templomáról, a régi kovácsházi egyházzól, sehol egyetlen forrás sem emlékezik meg.

Függelék.

A temető leírásánál használt rövidítések: M = mélység, H = hosszúság, É = észak, D = dél, K = kelet, Ny = nyugat, f = férfi, n = nő, gy = gyermek, rb = részben bolygatott, ep = elporladt, szd = szédült, Kop = koporsóban, Ny - 10 = a nyugati iránytól északfelé és a Ny + 10 a nyugati iránytól dél felé, 10 fokos eltérést jelent. A méretek em-ben vannak megadva.

1.: M. 90, H. 135, f, rb, Ny - 10. — 2.: M. 90, H. 95, rb, Ny - 20. — 3.: M. 85, H. 54, rb, gy, Ny - 10. — 4.: M. 50, csak koponya, rajta pártanyomokkal. — 5.: M. 95, H. 66, csak felsőtest. Ny-K. — 6.: M. 95, H. 70, csak felsőtest. Ny - 10. — 7.: M. 95, szd. — 8.: M. 70, csak koponya. — 9.: M. 75, H. 66, rb, fején pártanyomokkal. Kop., Ny + 10. — 10.: M. 90, H. 100, rb. — 11.: M. 130, H. 155, f, Kop., Ny-K. — 12.: M. 120, H. 85, gy, rb, Ny + 20. — 13.: M. 120, szd. Az előbbi csontváz alatt. — 14.: M. 140, H. 140, n, rb, Ny - 10. Melléklete: 1 drb. koporsószeg. — 15.: M. 170, H. 65, rb, medencétől lefelé hiányzik. Ny - 20. Fején meg nem menthető párt. — 16.: M. 70, H. 115, gy, Ny - 30. — 17.: M. 125, H. 160, f, Ny + 30. — 18.: M. 130, H. 170, f, Ny + 30. — 19.: M. 145, H. 145, f, Ny + 30. Mellén I. Ferdinánd (1526-64) 1551-ben vert érme. — 20.: M. 50, H. 50, csak felsőtest. Ny + 30. — 21.: M. 50, H. 160, f, Ny + 30. — 22.: M. 50, H. 150, f, Ny + 30. Melléklete: feje mellett egy hajkarika. — 23.: M. 50, H. 120, gy, Ny + 30. — 24.: M. 50, H. 120, gy, Ny + 20. — 25.: M. 75, H. 170, f, Ny - 10. — 26.: M. 45, H. 80, rb, Ny-K. — 27.: M. 45, H. 60, rb, Ny + 10. — 28.: M. 45, H. 175, f, Ny + 15. — 29.: M. 50, rb, Ny + 10. — 30.: M. 30, H. 60, rb, Ny + 10.

²¹ Borovszky Samu: Csanád vármegye története 1715-ig. II. kötet. Budapest, 1897. 309. sköv. II.

Meg kell említenünk, hogy a templom körül, ásatásaink során, két őskori gödröt is feltártunk. Az első a szentélyben, a másik a szentélytől kelet-délkeleti irányban, 26 m távolságra volt. Az első 2,3 m mély, átmérője 1,3 m s 1,8 m mélységtől tudtuk figyelemmel kísérni. A második szabálytalan alakú, kb. 2,65 m átmérőjű, 1,57 m mély. Az előkerült anyag egy része kora-bronzkori. A többire nézve lásd e kötet 81. lapját.

— 31.: M. 35, H. 160, f, Ny—10. — 32.: M. 35, H. 120, rb, Ny—10. Melléklete: 5 db. koporsószege. — 33.: M. 190, H. 160, n, Ny-K. — 34.: M. 285, H. 177, f, Ny—10. — 35.: M. 255, csak koponya. — 36.: M. 265, csak koponya. — 37.: M. 265, csak koponya. — 38.: M. 220, H. 130, rb. Melléklete: mellén ruhakapocspár egyik tagja. — 39.: M. 160, H. 150, f, Ny + 20. — 40.: M. 110, H. 80, gy, Ny-K. A csontvázon faszén darabkák voltak. — 41.: M. 285, H. 170, f, Kop., Ny-K. Feje felett sok hamu volt. — 42.: M. 300, H. 160, f, Kop., Ny + 10. Melléklete: mellén ruhakapocspár egyik tagja. — 43—44.: A két sír közvetlenül egymás alatt, 145 cm mélységben feküdt. Mindkét csontváz alsó lábszárai hiányoztak, a kezek a medencében voltak. Irányításuk: Ny—20. Mellékletük: 1 drb. koporsószege; az alsó csontváz (44.) mellén I. Ferdinánd 1537-ben vert érme. — 45.: M. 150, H. 110, gy, ep, Ny + 10. Melléklete: 1 drb. koporsószege. — 46.: M. 170, H. 155, n, Ny—20. Két vállán egy-egy, a bal felsőkar külső oldalán kettő, a medencében egy, a bal térdnél, kívül, egy feje felett és alatt egy-egy, a medence alatt egy, s a két láb között egy koponya állott. — 47.: M. 130, H. 110, rb. — 48.: M. 135, rb, közvetlenül az előbbi csontváz alatt feküdt. Melléklete: 1. Medencéjében övmerevítő, bronzból (XXIX. 13.). 2. Egy drb. koporsószege. — 49.: M. 170, H. 80, gy, Ny-K. — 50.: M. 170, H. 90, rb, Ny-K. — 51.: M. 150, csak koponya — 52.: M. 250, H. 130, f, rb, Ny-K. — 53.: M. 180, H. 120, f, rb, Ny + 10. — 54.: M. 160, szd. — 55.: M. 190, H. 150, f, Ny + 10. Melléklete: egy drb. koporsószege. — 56.: M. 190, szd. — 57.: M. 185, szd. — 58.: M. 170, H. 130, rb, Ny + 30. — 59.: M. 210, H. 70, gy, Ny-K. — 60.: M. 215, H. 90, rb, Ny + 30. — 61.: M. 195, H. 145, f, Ny + 10. — 62.: M. 195, H. 165, f, Ny—20. Mésszel volt leöntve. — 63.: M. 165, H. 120, ep, Kop., Ny—20. Mellékletei: 1. Deréktájon vasesat. 2. U. o. I. Mátyás (1458—90.) C. N. H. II. 232. érme. — 3. Egy koporsószege. — 64.: M. 190, H. 170, n, Ny-K. — 65.: M. 195, csak gerincoszlop, Ny + 20. Rajta spirálpárta töredék és két darab kopott érem (I. Ferdinánd ?). — 66.: M. 200, H. 90, rb, Ny + 20. — 67.: M. 209, H. 150, n, Ny + 10. — 68.: M. 230, gy, Ny + 20. Melléklete: mellén két darab fülesgomb. — 69.: M. 230, H. 165, n, Ny + 20. Mellékletei: 1. Nyakában meg nem menthető vászonmaradványok. 2. Mellén díszes ruhakapocspár (XXIX. 13.). 3. Jobb alsókar alatt meg nem menthető vászonmaradványok. 4. U. o. Ruhakapocspár. — 70.: M. 220, H. 154, n, rb, Ny-K. Melléklete: álla alatt meg nem menthető ruhaszegélydíszek. — 71.: M. 155, H. 145, f, Ny + 30. Melléklete: egy koporsószege. — 72.: M. 190, H. 165, n, Ny + 30. Melléklete: a gerincoszlopon egy pár díszes ruhakapoc (XXIX. 11.). — 73.: M. 170, H. 150, n, Ny + 30. — 74.: M. 190, rb, Ny + 30. A nyak körül ruhaszegélydísz foszlányok. — 75.: M. 190, H. 150, rb, Ny + 30. Melléklete: kevés ruhaszegélydísz. — 76.: M. 190, ep, Ny—30. Melléklete: 1. egy koporsószege. 2. Hunyadi János (1444—46., C. N. H. II. 156. sz. érme. — 77.: M. 215, gy, Ny + 30. Mellékletei: 1. Fején flitterdíszes pártamaradványok. 2. Egy koporsószege. — 78.: M. 200, H. 160, n, Ny + 30. Melléklete: mellén fülesgomb töredékei. — 79.: M. 185, H. 130, rb, Ny + 30. Melléklete: díszes ruhakapocspár. — 80.: M. 240, H. 160, f, rb, Ny + 30. Melléklete: medencében pártaovhöz tartozó akasztó (XXIX. 3.). — 81.: M. 160, két koponya. — 82.: M. 165, csak koponya. — 83.: M. 190, H. 140, gy, ep, Ny + 10. — 84.: M. 180, H. 90, gy, ep, Ny + 20. — 85.: M. 185, H. 155, f, ep, Ny + 10. Melléklete: három koporsószege. — 86.: M. 190, H. 105, gy, Ny—10. Mellékletei: 1. Fején gyöngyöspárta. 2. Álla alatt díszített ruhakapocspár (XXIX. 12.). — 87.: M. 205, H. 130, n, Ny-K. Melléklete: nyakában ruhakapocspár. — 88.: M. 190, gy, szd. — 89.: M. 140, rb, Ny—20. Melléklete: mellén ruhakapocspár. — 90.: M. 140, H. 130, rb, Ny + 30. Melléklete: mellén egy Zsigmond (?) érem. — 91.: M. 150, rb, Ny + 30. Mellékletei: 1. Pártaovhöz tartozó esat, csontból. 2. Egy I. Ulászló (1440—44., C. N. H. II. 141.) érem. — 92.: M. 190, H. 135, n, rb, Ny + 40. Melléklete: Vékony, rosszezüst lemezből préselt ruhadíszek. — 93.: M. 190, H. 150, f, Ny-K. — 94.: M. 230, H. 160, f, Ny + 30. — 95.: M. 230, H. 130, f, rb, Ny + 30. Melléklete: a medencében egy Zsigmond (1386—1437., C. N. H. II. 125/A.) érem. — 96.: M. 130, H. 150, f, rb, Ny + 20. — 97.: M. 150, H. 120, gy, Ny—30. Melléklete: a mellén egy I. Ferdinánd érem. — 98.: M. 160, H. 170, f, Ny—15. —

99.: M. 150, H. 150, n, ep, Ny + 10. Melléklete: fején rozettadíszes pártá. — 100.: M. 160, H. 75, gy, rb. Mellékletei: 1. Feje alatt talán Zsigmond, C. N. H. II. 129. sz. érme. 2. Jobboldali bordacsontján pártá-övmerevítő, csontból (XXIX. 17.). — 101.: M. 180, H. 130, f, rb, Ny — 20. Melléklete: a mellesonton ruhakapocspár (XXIX. 7.). — 102.: M. 160, csak koponya. Melléklete: egy koporsószeg. — 103.: M. 170, csak koponya. — 104.: M. 175, csak koponya. — 105.: M. 190, H. 150, n, rb. Mellékletei: 1. Medencében I. Ulászló (1440—44.) (?) érem. 2. Jobb felső lábszáránál egy fülesgomb. — 106.: M. 120, H. 150, f, Ny — 15. Melléklete: egy koporsószeg. — 107.: M. 180, csak koponya. — 108.: M. 205, H. 160, f, rb, Ny + 20. — 109.: M. 160, csak koponya. — 110.: M. 170, H. 150, f, rb, Ny. — 20. Melléklete: Mellén díszített ruhakapocspár (XXIX. 10.). — 111.: M. 180, csak koponya. — 112.: M. 160, H. 151, f, Ny-K. Mellékletei: 1. Mellén vékony rosszezüst lemezből préselt ruhadíszek. 2. U. o. díszes ruhakapocspár (XXIX. 14.). — 113.: M. 170, H. 70, gy, a medencétől lefelé hiányzó csontokkal, Ny — 20. Mellékletei: 1. Derekán vékony, ezüstsálakból szőtt pártáöv, csatokkal. 2. Medencében vascsat túske. 3. U. o. egy kopott érem. 4. Két koporsószeg. — 114.: M. 170, H. 100, f, csak lábszárak. — 115.: M. 140, csak koponya. — 116.: M. 150, csak koponya. — 117.: M. 240, négy koponya egymásmellett. — 118.: M. 200, csak koponya. — 119.: M. 40, szd. Melléklete koponya mellett két hajkarika. — 120.: M. 30, H. 80, gy, Ny-K. Melléklete: koponyája mellett egy fülbevaló (XXIX. 2.). — 121.: M. 60, csak koponya. Mellette egy hajlított végű hajkarika. — 122.: M. 35, H. 80, f, csak lábszárak. — 123.: M. 90, H. 70, rb, Ny — 30. — 124.: M. 90, H. 95, rb, Ny — 30. Az előbbivel közös sírban. — 125. M. 35, csak koponya. Mellette két hajkarika. — 126.: M. 35, H. 60, rb. — 127.: M. 45, H. 100, gy, rb.

Dr. Bálint Alajos.